

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ШКРЕБЕНЬ РОМАН ПЕТРОВИЧ

УДК 658.15: 351.863(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Отенко Василь Іванович,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця,
професор кафедри менеджменту та бізнесу.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Полозова Тетяна Василівна,
Харківський національний університет радіоелектроніки,
завідувач кафедри економічної кібернетики та
управління економічною безпекою;

доктор економічних наук, професор
Філіппова Світлана Валеріївна,
Одеський національний політехнічний університет,
директор Інституту бізнесу, економіки та інформаційних
технологій,
професор кафедри обліку, аналізу і аудиту.

Захист відбудеться 13 травня 2021 р. о 13:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.055.01, у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1-А, ауд. 606 БК.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний 1-А.

Автореферат розісланий 12 квітня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Лебідь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Важливість економічної безпеки на рівні підприємства зумовлена тим, що підприємство, як соціально-економічна система, відіграє виключну роль у зміцненні безпеки національної економіки, забезпеченні її сталого розвитку. Сучасні глобалізаційні процеси, що характеризуються кризовими явищами, зростанням динамічності конкурентного середовища, нестабільністю фінансової системи, ресурсних та споживчих ринків, мінливістю суспільних та політичних орієнтирів розвитку, потребують від менеджменту підприємств швидкого реагування на появу небезпек та загроз, розроблення та впровадження новітніх підходів, ефективних організаційно-економічних механізмів та заходів, спрямованих на захист економічних інтересів, зростання ефективності виробництва та сприйнятливості до інновацій, зміцнення позицій підприємств на ринку. Ці причини зумовлюють необхідність вирішення сукупності завдань щодо формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства – своєчасного діагностування наявного стану та змін у ресурсному забезпеченні, мобілізації резервів на підвищення якості продукції, адаптації до технологічних змін та вимог ринку, залучення інвестицій для технологічного оновлення та модернізації виробництва, підвищення рівня конкурентоспроможності та фінансової стійкості.

Дослідження економічної безпеки підприємств представлені в світовій науковій літературі з позицій захисту, захищеності від загроз та забезпечення ефективного функціонування, стійкого розвитку. Традиційним у світовій практиці вважається ресурсно-функціональний підхід, у межах якого фінансово-економічна безпека підприємства розглядається як стан ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання для запобігання загрозам і дестабілізуючим чинникам. Такому спектру проблем економічної безпеки підприємств та їх вирішенню присвячені наукові праці вітчизняних вчених-економістів, таких як: З. Варналій, В. Геєць, Я. Жаліло, В. Забродський, Т. Клебанова, М. Кизим, Г. Козаченко, В. Крутов, М. Куркін, О. Ляшенко, В. Лук'янова, Т. Полозова, В. Пономаренко, С. Філіпова, Л. Шемаєва. Результати досліджень, що базуються на захисному підході, де економічна безпека розглядається як стан захищеності від загроз та ризиків, представлені в працях М. Бендікова, В. Вітлінського, Т. Гладченко, О. Ілляшенко, Д. Ковальова, І. Хома. Результати цих досліджень створюють методологічний базис для побудови системи управління фінансово-економічною безпекою, що формує його управлінську реакцію на певні ризики та загрози за рахунок специфічних функцій та аналізу, обліку, діагностики. Проте, без виокремлення в категорії «економічна безпека підприємства» характеристик фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства, без локалізованого оцінювання рівнів фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів та їх впливу на поточні фінансово-економічні результати, реалізацію стратегічних цілей, неможливо розробити універсальний та комплексний інструментарій стійкого, збалансованого розвитку підприємства. Актуальність, практична значущість і недостатня розробленість зазначених питань зумовили вибір теми дисертації, мету та завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота відповідає основним напрямкам наукових досліджень Харківського націо-

нального економічного університету та НДЦ Індустріальних проблем розвитку НАН України. Результати дослідження використано при виконанні держбюджетних науково-дослідних робіт: «Методичне забезпечення корпоративної безпеки» (номер державної реєстрації № 0118U000060), де здобувачем виконано розділ «Методичне забезпечення аналізу витрат управління корпоративною безпекою»; «Забезпечення економічної безпеки України в контексті інтегрування в ЄС» (номер державної реєстрації 0114U004556), де здобувачем розроблено методичне забезпечення аналізу інституціонального середовища безпеки розвитку машинобудівних підприємств України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретичних положень, розробка методичних та практичних рекомендацій щодо формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів на прикладі машинобудівних підприємств. Для досягнення поставленої мети дослідження вирішено такі завдання:

уточнити понятійний апарат формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства;

узагальнити теоретичні підходи та визначити концептуальні положення й принципи формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства;

здійснити аналіз умов функціонування та розвитку промислових підприємств, виявити загрози фінансово-економічної безпеки їх бізнес-процесів;

розробити методичне забезпечення аналізу фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів машинобудівних підприємств;

сформувати методичний підхід до формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства;

розробити методичне забезпечення експрес-аналізу фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів машинобудівних підприємств та обґрунтувати вибір відповідного стратегічного інструментарію.

Об'єкт дослідження – процес формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства.

Предмет дослідження – теоретичні положення, методичні підходи, інструменти та практичні рекомендації щодо формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів машинобудівних підприємств.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є сучасні положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з фінансово-економічної безпеки підприємства. Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань у роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи й прийоми дослідження: індуктивний і дедуктивний – для виділення ключових понять фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства, аналізу і синтезу – для проведення аналізу концептуального базису, узагальнення теоретичних положень та формування методичного підходу до формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства; методи емпіричного дослідження – спостереження, порівняння для аналізу умов функціонування та розвитку промислових підприємств; економіко-математичні методи, зокрема, метод факторного аналізу – для виявлення факторів фінансово-економічної безпеки бізнес-

процесів підприємств; канонічного аналізу – для визначення узгодженості та причино-наслідкових взаємозв'язків між бізнес-процесами підприємств; прийоми та методи фінансово-економічного аналізу – для розрахунку показників фінансової стійкості, ефективності виробничих процесів та ділової активності, результативності інвестиційно-інноваційних та маркетингових процесів, управління персоналом; метод таксономічного аналізу для розрахунку узагальнюючих показників бізнес-процесів та оцінювання рівня їх фінансово-економічної безпеки; індексний метод – для експрес-аналізу фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства.

Інформаційною базою дослідження є матеріали Державного комітету статистики України, дані фінансової та статистичної звітності машинобудівних підприємств Харківського регіону, ресурси мережі Інтернет. Правове поле дослідження склали чинні законодавчі та нормативні документи, що регламентують діяльність суб'єктів господарювання в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробленні й обґрунтуванні теоретико-методичних засад формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів промислового підприємства, а саме:

удосконалено:

методичний підхід до формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства, відмінністю якого є безпеко-орієнтована спрямованість на стратегічному рівні управління за рахунок розробленого комплексу стратегічних заходів за складовими: концептуально-дослідницька, інформаційно-аналітична, організаційна, реалізації бізнес-процесів розвитку, що дозволило визначити зміст стратегічного інструментарію формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства;

стратегічний інструментарій формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства, відмінність якого полягає у його відповідності стратегічним цілям та поточним завданням їх збалансованого розвитку за технологією оцінювання узгодженості бізнес-процесів, рівнів їх фінансово-економічної безпеки та обґрунтованості розроблених стратегічних заходів щодо надання необхідних властивостей ключовим бізнес-процесам підприємства за рахунок механізмів координації, навчання, регулювання, збереження та захисту;

методичне забезпечення аналізу економічної безпеки бізнес-процесів підприємств, яке містить комплекс методів, показників, процедур, які у порівнянні з наявними розробками структуровані за складовими-етапами аналізу: виявлення та оцінювання інституціональних, конкурентних та галузевих умов економічної безпеки функціонування та розвитку підприємств, факторів фінансово-економічної безпеки їх бізнес-процесів, узгодженості та причино-наслідкових взаємозв'язків між бізнес-процесами підприємств, інтерпретації результатів та їх використання в системі стратегічного управління розвитком підприємства;

дістали подальшого розвитку:

концепція безпеко-орієнтованого розвитку підприємства, яку розширено за рахунок: визначення положень формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства, сутність якої подано як невід'ємну складову процесу забезпечення безпеки розвитку через підтримку ефективності та удосконалення бізнес-процесів; розроблення провідної ідеї гармонізації бізнес-процесів через

вирішення протиріч, досягнення узгодженості між бізнес-процесами; обґрунтування принципів «фінансової стійкості», «інноваційної активності», «виробничої ефективності», «ринкової адаптивності», «управлінської компетентності»;

понятійно-категорійний апарат економічної безпеки підприємства, що з позиції безпеко-орієнтованого та процесного підходів виокремлює критерії-ознаки фінансово-економічної безпеки для ефективного реалізації, оновлення та удосконалення бізнес-процесів, а саме критерії: достатності та ефективного використання фінансових, техніко-технологічних, інформаційних, організаційних та людських ресурсів; стійкості та адаптивності за рахунок усвідомлення небезпек і загроз, розробки інструментарію для їхнього подолання; інноваційної активності та управлінської компетентності через розвиток бази знань та досвіду;

методичний підхід до експрес-аналізу фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства, відмінність якого полягає в своєчасному діагностуванні ступеня узгодженості бізнес-процесів підприємства, рівнів їх фінансово-економічної безпеки за рахунок сформованого комплексу показників, обґрунтування їх еталонних значень та здійснення розрахунку узагальнюючих показників рівнів фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства та оцінюванні за показниками-індексами, які характеризують об'єкти загроз бізнес-процесів розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення дисертаційної роботи доведені до рівня конкретних методичних рекомендацій щодо аналізу, оцінки та організаційного забезпечення фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємств. Результати дисертаційної роботи впроваджені та використовуються для інформаційно-аналітичного та організаційного забезпечення ТОВ «СПЕЦВУЗАВТОМАТИКА» (довідка № 24/1 від 09.10.2018 р.), ТОВ «ЕКОВУДІНВЕСТ» (довідка №23/08-2 від 23.08.2018 р.).

Методичне забезпечення фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства використовується у навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця під час викладання навчальної дисципліни «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки» (довідка № 20/86-02-142/1 від 14.09.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною роботою. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використано лише ті положення, які є результатом особистого дослідження здобувача. Внесок автора у роботи, виконані у співавторстві, наведено у списку, що поданий в авторефераті.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і практичні результати дисертації оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Економіка, фінанси та управління: теорія та практика» (Полтава, 2017 р.), «Стратегічна аналітика та антикорупційний аудит в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, регіону, суб'єктів господарювання» (Харків, 2017 р.), «Інформаційна безпека та інформаційні технології» (Харків, 2019 р.), «Економіка сьогодення: актуальні питання та інноваційні аспекти» (Запоріжжя, 2020 р.), «Економіка в контексті глобальних змін суспільства» (Дніпро, 2020 р.), «Економіка, управління, фінанси: національні

особливості та світові тенденції» (Київ, 2021 р.).

Публікації. Основні результати і висновки дисертації знайшли відображення в 13 наукових працях, серед яких: 1 стаття у виданнях, що входять до періодичних наукових видань інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу, 2 статті у фахових виданнях України, 4 статті у наукових періодичних виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз та 6 тез доповідей у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 5,44 ум.-друк. арк., особисто автору належить 2,4 ум.-друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Роботу викладено на 252 сторінках машинописного тексту (10,5 авт. арк.). Робота містить 39 таблиць, з них 6 на 6 повних сторінках, 8 рисунків, 7 додатків на 28 сторінках, список використаних джерел складається із 207 найменувань на 22 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 196 сторінку (8,16 авт. арк.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; відображено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, інформацію щодо їх апробації та опублікування.

У першому розділі – **«Теоретичні аспекти фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства»** – уточнено понятійний апарат економічної безпеки бізнес-процесів підприємства; узагальнено теоретичні підходи та визначено концептуальні положення й принципи формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства;

В дисертації представлено, що діяльність підприємства є мережею процесів, у якій протікають взаємозалежні та взаємопов'язані бізнес-процеси, які включають в себе всі види діяльності, що здійснюються на підприємстві. При цьому слід враховувати інформаційні, людські, організаційні та техніко-технологічні ресурси, що поступають на вхід бізнес-системи та забезпечують умови фінансово-економічної безпеки реалізації бізнес-процесів. Традиційно дослідники виділяють такі види бізнес-процесів: основні (операційні), що представляють основну діяльність – виробництво, маркетинг, постачання, продажі; забезпечувальні (допоміжні) – обслуговують основний бізнес-процес – бухгалтерський облік, підбір персоналу, технічна підтримка, правове забезпечення; управління, що управляють функціонуванням системи (корпоративне управління, менеджмент); розвитку – забезпечують виживання та отримання прибутку в довгостроковому періоді. В результаті здійснення бізнес-процесів на виході створюється продукція/послуга для задоволення споживачів.

В дисертації обґрунтовано, що пріоритетним підходом для формування фінансово-економічної безпеки розвитку підприємства виступає процесний підхід, в рамках якого здійснюється переоцінка та перехід до нового погляду на фінансово-економічну безпеку як підсистему управління бізнес-процесами підприємства, що в просторі небезпечних ринкових ситуацій надає всій діяльності підприємства стійкість та маневреність за рахунок усвідомлення небезпек і загроз, розробки інструментарію для їхнього подолання, аналізу та оцінювання умов достатності та ефективного використання фінансових, техніко-технологічних, інформаційних,

організаційних та людських ресурсів.

У дисертації з позицій концепції безпеко-орієнтованого розвитку виділені типові протиріччя, що є характерними для діяльності промислових підприємств, а саме: «цілі – вимоги зовнішнього середовища», коли політика підприємства не відповідає значенням обмежень зовнішнього середовища. Протиріччя вирішується через дотримання принципів адаптації до змін та превентивності через проведення екологічного моніторингу, аудиту та розробку заходів з соціальної відповідальності, необхідності щодо дотримання вимог та екологічних стандартів до процесів виробництва, впровадження ресурсозберігаючих технологій; «стабільністю, ефективністю та оновленням бізнес-процесів», оскільки необхідність реалізації інновацій, модернізації бізнес-процесів пов'язана з ризиками втрати їх безперервності та ефективності. Вирішується через реалізацію принципу збалансованості між цілями оновленням та задачами ефективного функціонування, використання методів рефреймінгу, реінжинірингу та модернізації бізнес-процесів; «цілі – організаційні можливості» визначаються невідповідністю організаційної структури поставленим цілям, конфліктністю завдань та організаційних функцій. Вирішується через узгодженість основних, забезпечувальних, управління та бізнес-процесів розвитку, організаційною узгодженістю функцій, структури та зв'язків; «цілі – матеріальні ресурси» визначаються недостатністю матеріальних ресурсів для реалізації цілей. Вирішується через реалізацію принципів оцінювання достатності фінансово-економічних ресурсів та створення необхідного їх резерву для безперервності бізнес-процесів підприємства; «швидкість інноваційних змін – обмеженість існуючого інструментарію управління», що характеризуються наростанням темпів змін у зовнішньому середовищі або організаційної складності внутрішнього середовища, не дозволяють впливати на обставини, підтримувати ефективність бізнес-процесів, стійкість процесів розвитку через несвоєчасність розпізнавання проблеми, некомпетентність менеджменту або обмеженість часу щодо прийняття рішення. Вирішується через дотримання принципу створення та розвитку бази стратегічних знань на підприємстві; «цілі – інтереси стейкхолдерів», коли важливі стратегічні рішення приймаються без врахування інтересів ключових груп-учасників корпоративних відносин. Вирішується дотриманням принципу гармонізації через узгодження цілей та інтересів методами комунікації, веденням переговорів та досягненням консенсусу.

За результатами аналізу досліджень щодо визначення сутності та змісту поняття «фінансово-економічна безпека» та характеристик видів бізнес-процесів визначено критерії-ознаки фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства (табл. 1). За визначеними критеріями достатність ресурсів має принципове значення для формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства. Такий погляд на фінансово-економічну безпеку відповідає ресурсному підходу й зосереджує увагу на необхідності формування інформаційно-аналітичного інструментарію (показників, критеріїв, методів та технік розрахунку) для аналізу та оцінювання рівня достатності ресурсного потенціалу та ефективності його використання в бізнес-процесах підприємства.

В дисертації зазначено, що для бізнес-процесів, які відповідають за стратегічне управління найважливішими є параметри, що характеризують їх важливість,

проблемність та можливість змін з точки зору досягнення стратегічних цілей. Тому для формування їх фінансово-економічної безпеки необхідним є застосування компетентнісного підходу, що фокусується на організаційних та стратегічних знаннях, здатностях для отримання бажаних результатів реалізації стратегії.

Таблиця 1

Критерії фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства

Бізнес-процеси	Критерії фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів
Основні – виробництво, маркетинг, постачання, продажі	Достатність ресурсів та ефективність їх використання, якість товарів та послуг, відповідність екологічним стандартам та нормам, стійка позиція на ринку, задоволеність споживача, надійність постачальників
Забезпечувальні – обліково-аналітичне забезпечення, підбору персоналу, технічної підтримки, правового забезпечення	Фінансова стійкість та ліквідність, платоспроможність, забезпеченість висококваліфікованими кадрами, якісне інформаційно-аналітичне забезпечення та технічна підтримка ключових бізнес-процесів, впровадження ресурсозберігаючих технологій, якісна правова захищеність діяльності підприємства
Управління	Результативність діяльності підприємства, відповідність корпоративним стандартам якості управління, оперативність та доцільність прийняття рішень, високий рівень компетентності управлінського персоналу
Розвитку	Вмотивованість персоналу на навчання та розвиток, високий рівень інноваційної культури, інноваційної активності, інвестиційної привабливості, активізації партнерських зв'язків

З позиції врахування основних положень процесного, ресурсного, компетентнісного підходів та концепції безпеко-орієнтованого розвитку положеннями формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів на стратегічному рівні є такі: фінансово-економічна безпека бізнес-процесів є невід'ємною складовою процесу управління діяльністю, підтримки ефективності та удосконалення бізнес-процесів; підсистема фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів заснована на принципах відповідності стратегічним цілям розвитку та їх узгодженості з інтересами основних груп учасників зовнішнього оточення підприємства – споживачами або клієнтами, постачальниками, інвесторами, кредиторами, конкурентами, партнерами, державою; вибір та розробка стратегічних заходів з економічної безпеки розвитку ґрунтуються на результатах аналізу можливостей та загроз й враховує результати ключових та проблемних бізнес-процесів. Тому фінансово-економічна безпека бізнес-процесів забезпечується формуванням таких властивостей здійснення бізнес-процесів як: адаптивність через узгодженість стратегічних цілей та завдань в бізнес-процесах розвитку, конкурентної поведінки підприємства на ринку; управлінської компетентності через стратегічне мислення, гнучкість управлінських рішень в бізнес-процесах управління; стійкість, яка створюється за рахунок достатності фінансово-економічних ресурсів, ефективності їх використання в процесах виробництва; інноваційної активності за рахунок оновлення та якості продукції, що випускається, надійності техніко-технічних процесів екологічність та соціальна відповідальність через дотримання соціальних стандартів та мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє середовище. Вирішення зазначених

завдань неможливе без застосування стратегічного інструментарію управління фінансово-економічною безпекою бізнес-процесів розвитку підприємств.

У другому розділі – «**Аналіз фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів промислових підприємств**» – проведено аналіз умов функціонування та розвитку промислових підприємств, виявлено загрози фінансово-економічної безпеки їх бізнес-процесів; розроблено методичне забезпечення аналізу фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємств.

За результатами проведеного аналізу умов функціонування та розвитку промислових підприємств встановлено, що інновації у промисловості мають переважно екстенсивний характер: у 2019 році 782 українських підприємства здійснювали інноваційну діяльність, з яких впроваджували інновації – 13,8% й займалися виробництвом машин та устаткування – 10,2% інноваційно активних підприємств. Для порівняння, у 2012 році інноваційною діяльністю займалися 1758 підприємств, однак впроваджували інновацій 13,6%. Загалом підприємства витратили на інновації 14220,9 млн.грн., з яких найбільше – на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (10185,11 млн.грн., що становило 71,6% від загальної суми витрат). Витрати на НДР в загальній сумі витрат на інновації у 2019 році склали 20,5%. Цей факт підтверджує висновок, що такий тип інноваційного розвитку має вузькі межі і не дозволяє підтримувати конкурентоспроможність вітчизняних підприємств протягом тривалого часу. Фінансування інновацій відбувалося здебільшого власними коштами підприємств (майже 88%), кошти держбюджету отримали 6 підприємств (3,9 %), а іноземних інвесторів – 3 підприємства (0,3%). Внаслідок цього частка України у світовому обсязі торгівлі високотехнологічною наукомісткою продукцією залишається дуже незначною – лише 0,1%, що на порядок менше, ніж у Польщі, і на 2 порядки – ніж у Німеччині. Високотехнологічний сектор України є меншим, ніж у більшості країн, виробляє 0,5% ВВП та надає роботу 0,5% зайнятих осіб. У цьому секторі функціонує лише 4,0% промислових підприємств. Тому найбільш проблемними питаннями готовності промислового сектору України щодо залучення в глобальний високотехнологічний процес, розробки майбутніх інновацій та технологій виступають: низький рівень розвитку кластерів; незацікавленість державних організацій та установ у закупівлі нової технологічної продукції, недостатність фінансових коштів; низький рівень залучення прямих іноземних інвестицій та трансферу технологій. В той же час за індексом інноваційної ефективності у рейтингу країн Україна посіла у 2018 році п'яту позицію, що на 6 позицій вище, ніж у 2017 році. Це свідчить про зростання ефективності інноваційної діяльності в країні.

Найбільш значними викликами, що створюють небезпечний стан для розвитку машинобудівних підприємств є: зростання державного боргу; погіршення умов розвитку кластерної кооперації між виробництвом та науково-дослідною сферою; погіршення готовності делегувати повноваження у корпоративному правлінні; повільні темпи процесів розроблення законодавства щодо створення умов, гарантій та стимулів розвитку підприємництва, залучення зовнішніх інвестицій, підтримки малого та середнього бізнесу, конкурентоспроможних підприємств, інноваційної діяльності; стійка тенденція до зростання складності виробництва, умов постачань та необхідності чіткого дотримання вимог замовників; інформатизація

та комп'ютеризація виробництва та необхідність забезпечення ІТ-кадрами, технологіями та засобами обчислювальної техніки; зростання вимог до мінімізації термінів виведення виробів на ринки та змін поколінь техніки; політика скорочення витрат на підвищення кваліфікації персоналу машинобудівних підприємств в умовах посткризового відновлення; низька якість шкіл професійного менеджменту.

За результатами аналізу інноваційних, конкурентних та інституційних умов розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств визначено, що найбільш пріоритетними напрямками, що забезпечують фінансово-економічну безпеку їх розвитку є: організація ефективної ринкової інфраструктури; формування потужного кадрового потенціалу за рахунок співробітництва з ВНЗ; розробка систем машин і виробничих технологій нових поколінь з впровадженням сучасних досягнень вітчизняної і світової науки й техніки; розробка принципово нових матеріалів із заздальгідь заданими властивостями, що вимагають мінімальної обробки та є екологічно чистими; розробка та реалізація інноваційних проектів, що забезпечуються організацію виробничого процесу з найменшою екологічною шкодою, мінімізацією токсичних викидів та рівня забруднення навколишнього середовища; підвищення якості корпоративного управління за рахунок формування та виконання корпоративних норм, стандартів, дотримання принципів інформаційної прозорості, балансу інтересів та соціальної відповідальності.

Методичне забезпечення для аналізу фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємств містить такі етапи-завдання: збір, обробка, упорядкування даних та вибір показників та методів моделювання та оцінювання факторів фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів промислових підприємств, узгодженості та взаємозв'язку між бізнес-процесами підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

Методичне забезпечення для аналізу фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємств

Етапи-завдання-методи	Результати
Провести аналіз інноваційних, конкурентних та інституційних умов розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств.	Визначено: чинники, що створюють небезпечний стан для розвитку машинобудівних підприємств; пріоритетні напрямками, що забезпечують фінансово-економічну безпеку розвитку промислових підприємств
Вибрати показники для аналізу факторів фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємств та їх узгодженості	Сформовано комплекси показників за визначеними критеріями фінансово-економічної безпеки за кожним видом бізнес-процесів. Обґрунтовано вибір методів – факторного аналізу (головних компонент) та канонічної кореляції.
Методом факторного аналізу (головних компонент) виявити фактори фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів машинобудівних підприємств:	Побудовано моделі та проведено аналіз факторів фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів 15 машинобудівних підприємств Харківського регіону: забезпечення фінансової стійкості, інвестиційного забезпечення технологічних інновацій; оновлення кадрового потенціалу та виробничих фондів; достатності виробничого потенціалу; ефективності реалізації продукції; раціональності структури активів; ефективності використання основних фондів; забезпеченості кваліфікованим персоналом; ефективності процесів виробництва; ділової активності.

Етапи-завдання-методи	Результати
Методом канонічної кореляції провести аналіз узгодженості та взаємозв'язку між бізнес-процесами підприємств:	Побудовано моделі причинно-наслідкових взаємозв'язків між бізнес-процесами управління та виробничим, забезпечення кадрами, інформаційно-технологічним, маркетинговим, інноваційно-інвестиційним бізнес-процесами. Визначено протиріччя, що створюють дисбаланс між бізнес-процесами машинобудівних підприємств Харківського регіону.

Комплекс показників для аналізу (табл. 2) факторів фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів машинобудівних підприємств Харківського регіону сформовано за виділеними критеріями фінансово-економічної безпеки основних, забезпечувальних, управління та розвитку бізнес-процесів (табл. 1). Вибір показників для аналізу та оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів промислових підприємств Харківського регіону та інтерпретація отриманих результатів базувалися на положенні, що достатній рівень фінансово-економічної безпеки відповідає умові, що всі показники повинні знаходитися в межах еталонних значень, недотримання яких порушує нормальний хід та безперервність всіх бізнес-процесів, відтворення потенціалу, зумовлює негативні тенденції функціонування та розвитку, що відображується у результатах діяльності підприємства. Такий аналіз проводився на промислових підприємствах Харківського регіону за 2016 та 2018 рр. Для моделювання факторів було обрано метод факторного аналізу – головних компонент.

За результатами факторного аналізу за 2018 рік було визначено фактори фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів 15 машинобудівних підприємств Харківського регіону: забезпечення фінансової стійкості, інвестиційного забезпечення, інформаційно-технологічних інновацій; оновлення кадрового потенціалу та виробничих фондів; достатності виробничого потенціалу; для реалізації продукції; раціональності структури активів; ефективного використання основних фондів; забезпеченості кваліфікованим персоналом; ефективності процесів виробництва; ділової активності. Зазначені фактори було використано для визначення рівнів економічної безпеки підприємств.

Для порівняння у 2016 році такими факторами виявилися: маневреність власного капіталу, ефективність використання основного капіталу; доходність власного капіталу; ефективність виробництва; техніко-технологічна інноваційність; стан основних засобів; інформаційна забезпеченість; стан матеріально-виробничих запасів; навчання та розвиток персоналу. Аналіз структури зазначених факторів свідчить про умови недостатньої фінансової підтримки для забезпечення високого рівня ефективності відтворювальних процесів на підприємствах, зростання технічного рівня їх виробничих процесів, створення економічного фундаменту для формування конкурентних переваг їх продукції та збереження стійких позицій на ринку. Крім того, порівняно з 2016 роком, значно зросла проблема щодо забезпеченості всіх бізнес-процесів підприємств кадровими ресурсами тому для отримання більш повного та достовірного висновку необхідно провести більш детальне обстеження взаємозв'язку між бізнес-процесами підприємств.

В дисертації на засадах положень про необхідність дотримання «гармонії», узгодженості між бізнес-процесами підприємства, методом канонічної кореляції

побудовано моделі причинно-наслідкових взаємозв'язків між бізнес-процесами управління та виробничим, забезпечення кадрами та інформаційно-технологічним, маркетинговим, інноваційно-інвестиційним бізнес-процесами. Показники для моделювання було обрано відповідно визначеним критеріям фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства (табл. 1). На підставі використання методу канонічного аналізу та отриманих результатів розрахунку зроблено такі припущення. По-перше, близька до одиниці величина коефіцієнта кореляції говорить про те, що виявлені сильні лінійні взаємозв'язки між спостережуваними показниками. Це відповідає змісту узгодженості та взаємозв'язку між зазначеними бізнес-процесами, а найменший показник коефіцієнту кореляції відповідає стану дисбалансу між ними. По-друге, враховуючи те, що представлено п'ять груп (у кожній по чотири взаємозв'язки), виявлено п'ять найбільш істотних внутрішніх причин, що зумовлюють стан балансу/дисбалансу між бізнес-процесами підприємств. Найбільш значимий взаємозв'язок серед сформованих моделей виявлено між бізнес-процесом управління (U) та виробничим (V) (для (1), (2), (3) $r=1$; для (4) $r=0,476$):

$$\begin{cases} V_1 = 1,2 z_4 - 1,54 z_6 - 0,47 z_9; \\ U_1 = 1,2 y_1 - 1,54 y_3 - 0,47 y_6 \end{cases} \quad (1)$$

$$\begin{cases} V_2 = 0,65 z_4 - 0,82 z_6 - 0,87 z_9; \\ U_2 = 0,65 y_1 - 0,82 y_3 - 0,87 y_6 \end{cases} \quad (2)$$

$$\begin{cases} V_3 = 1,3 z_4 - 0,14 z_6 - 0,65 z_9; \\ U_3 = 1,3 y_1 - 0,14 y_3 - 0,65 y_6 \end{cases} \quad (3)$$

$$\begin{cases} V_4 = -1,49 z_2 - 1,39 z_3 - 1,07 z_4 + 0,58 z_5 + 0,76 z_6 - 0,41 z_8 - 0,8 z_{10} \\ U_4 = -0,06 y_1 + 0,36 y_3 + 0,05 y_6 + 1,05 y_8 \end{cases} \quad (4)$$

де z_2 – питома вага основних засобів у виробничому потенціалі; z_3 – питома вага виробничих запасів у виробничому потенціалі; z_4 – питома вага незавершеного виробництва у виробничому потенціалі; z_5 – темп зростання продуктивності праці; z_6 – оборотність основних фондів; z_8 – фондоозбросеність; z_9 – фондвіддача; z_{10} – темп зміни тривалості операційного циклу;

y_1 – коефіцієнт покриття; y_3 – коефіцієнт швидкої ліквідності; y_6 – коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів; y_8 – рентабельність продукції.

Найменше значення коефіцієнту кореляції отримано між управлінням та інформаційно-технологічним бізнес-процесами, що визначено необхідністю формування та впровадження відповідного рівня інформаційно-аналітичного забезпечення. Аналіз сформованих моделей дозволив визначити, що стан дисбалансу між бізнес-процесами обумовлений зростанням протиріч між: направленістю на короткострокові результати швидкого повернення інвестицій та необхідністю досягнення довготривалої ефективності; впровадженням інноваційних розробок та необхідністю підтримки стабільності бізнес-процесів функціонування підприємств; необхідністю подальшого розвитку та недостатністю власних коштів та зовнішніх інвестицій; зростанням складності, унікальності продукції, технологій

для її виробництва та забезпеченістю висококваліфікованими ІТ-кадрами; зростанням вимог до професійності управлінського персоналу, його знань та нестачею молодих висококваліфікованих кадрів.

За отриманими результатами використання даного методичного забезпечення аналізу фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів машинобудівних підприємств, слід констатувати факт, що об'єктивність та точність їх інтерпретації значно покращиться за рахунок більш детального аналізу фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів розвитку підприємств.

У третьому розділі – **«Методичне забезпечення формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства»** – сформовано методичний підхід до формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства; розроблено методичне забезпечення експрес-аналізу фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів машинобудівних підприємств та обґрунтовано вибір стратегічного інструментарію фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів розвитку.

У дисертації доведено, що методичний підхід до формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства, повинен базуватися на положенні про гармонійне поєднання стратегічної та безпеко-орієнтованої спрямованості бізнес-процесів й його дотримання в стратегічному та поточному управлінні діяльністю підприємства. Такими принципами-напрямами для формування методичного забезпечення фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства виступають: «гармонійність», що досягається погодженістю між цілями, задачами поточного й стратегічного управління, а також між бізнес-процесами підприємства на загальній інформаційній основі; фінансової стійкості – що створюється за рахунок забезпечення інвестиційно-фінансовими ресурсами бізнес-процесів; «інноваційна активність» визначає напрям і пріоритетність заходів з фінансово-економічної безпеки для реалізації процесів розробки та впровадження інноваційних технологій, продуктів, нововведень технічного характеру; «виробничої ефективності» досягається за рахунок мінімізації витрат на виробництво, достатністю виробничого потенціалу та ефективністю його використання; «ринкової адаптивності» вимагає виявлення небезпечних ситуацій через активний пошук, обробку та перевірку даних про зміни на ринку й передбачає дію системи стратегічного моніторингу; «управлінської компетентності» за рахунок накопичення, оновлення і використання інформаційної бази знань підприємства, здатності персоналу управління оперативно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства. Методичний підхід до формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства розроблений відповідно визначеним принципам та включає стратегічний інструментарій – комплекс заходів, способів, методів за складовими (концептуально-дослідницька, інформаційно-аналітична, організаційна, реалізації бізнес-процесів розвитку) (табл. 3).

Для апробації запропонованого методичного підходу (табл. 3) обрано ПАТ «Завод «Південькабель». Запропонована технологія оцінювання узгодженості бізнес-процесів та рівнів їх фінансово-економічної безпеки містить етапи: визначення завдань оцінювання, обґрунтування методів оцінювання; формування системи показників для оцінювання бізнес-процесів виробництва, НДДКР та інновацій,

сервісного обслуговування, маркетингу, інвестиційно-фінансового забезпечення; визначення системи критеріїв та обґрунтування еталонних показників бізнес-процесів, рівнів їх фінансово-економічної безпеки; розрахунок узагальнюючих показників за допомогою методу таксономічного показника; оцінювання параметрів бізнес-процесів управління та розвитку підприємства; графічне представлення узагальнюючих показників в динаміці та рівні фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів; аналіз та інтерпретація результатів оцінювання – узгодженості та рівня фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства (табл. 3).

Таблиця 3

Методичний підхід до формування економічної безпеки бізнес-процесів підприємства

Складові	Стратегічні заходи
<p>1. Концептуально-дослідницька. Визначення орієнтирів та цілей розвитку, принципів формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства за рахунок їх гармонізації та узгодженості відповідно цілями розвитку.</p>	<p>Забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів розвитку за рахунок активного пошуку сприятливих умов, врахування обмежень зовнішнього та внутрішнього середовища та використання можливостей для ефективної реалізації та удосконалення бізнес-процесів. Дотримання принципів фінансової стійкості, ринкової адаптивності, виробничої ефективності, інноваційної активності, управлінської компетентності. Формування інформаційно-аналітичного забезпечення.</p>
<p>2. Інформаційно-аналітична. Створення інформаційно-аналітичної бази (показників, критеріїв, методів) для оцінювання ефективності та якості бізнес-процесів розвитку, діагностики рівня їх фінансово-економічної безпеки.</p>	<p>Методи фінансово-економічного аналізу забезпечення фінансово-економічними ресурсами, фінансової стійкості, мобільності та незалежності. Методи розрахунку узагальнюючих показників для оцінювання рівнів фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів. Індексний метод оцінки об'єктів загроз. Методи конкурентної розвідки, бенчмаркінгу, бізнес-аналізу. Створення інформаційної бази даних про конкурентів. Пошукова оптимізація, методи Web-аналітики. Презентація пропозицій товарів та послуг на сайті та у ЗМІ (випуск брошур, тематичні видання, статті).</p>
<p>3. Організаційна. Розробка стратегічного інструментарію безпеко-орієнтованого розвитку: комплексу заходів з врахуванням результатів оцінювання узгодженості бізнес-процесів. Визначення пріоритетів щодо розподілу та забезпеченості фінансовими ресурсами бізнес-процесів підприємства.</p>	<p>Формування організаційної гнучкості за рахунок організаційних форм та засобів: спільні підприємства, кооперація, стратегічне партнерство, участь у трансфері технологій, спільних інноваційних проектах, формування робочих команд реалізації інноваційних проектів, пошук інвесторів. Розробка планів модернізації, технічного переозброєння, реконструкції, оновлення бізнес-процесів, технічного переоснащення офісів, впровадження екологічних та енергозберігаючих технологій. Організація конференцій, семінарів, ярмарок, виставок. Організація навчання персоналу.</p>
<p>4. Реалізації бізнес-процесів розвитку. Формування профілю захисту реалізації бізнес-процесів розвитку підприємства.</p>	<p>Підтримка фінансової динамічної рівноваги між бізнес-процесами підприємства за рахунок дії стратегічного моніторингу. Формування захисту від конкурентів виведення товару на ринок, використання інноваційних технологій просування товарів, вибір ринку комерціалізації інновації. Ідентифікація спільних інтересів співробітництва, оцінювання інтересів стейкхолдерів, спільних результатів та ефективності співпраці, оцінювання надійності партнерів. Правовий захист.</p>

Для обґрунтування еталонних показників виділено рівні фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства (низький, достатній, високий). Високий рівень (більш 0,5) характеризується інвестиційною підтримкою умов, що забезпечують результативність інноваційних бізнес-процесів та відповідність вимогам ринку, що дозволяє зберегти стратегічні позиції підприємства, мати суттєві конкурентні переваги на ринку (рис. 1).

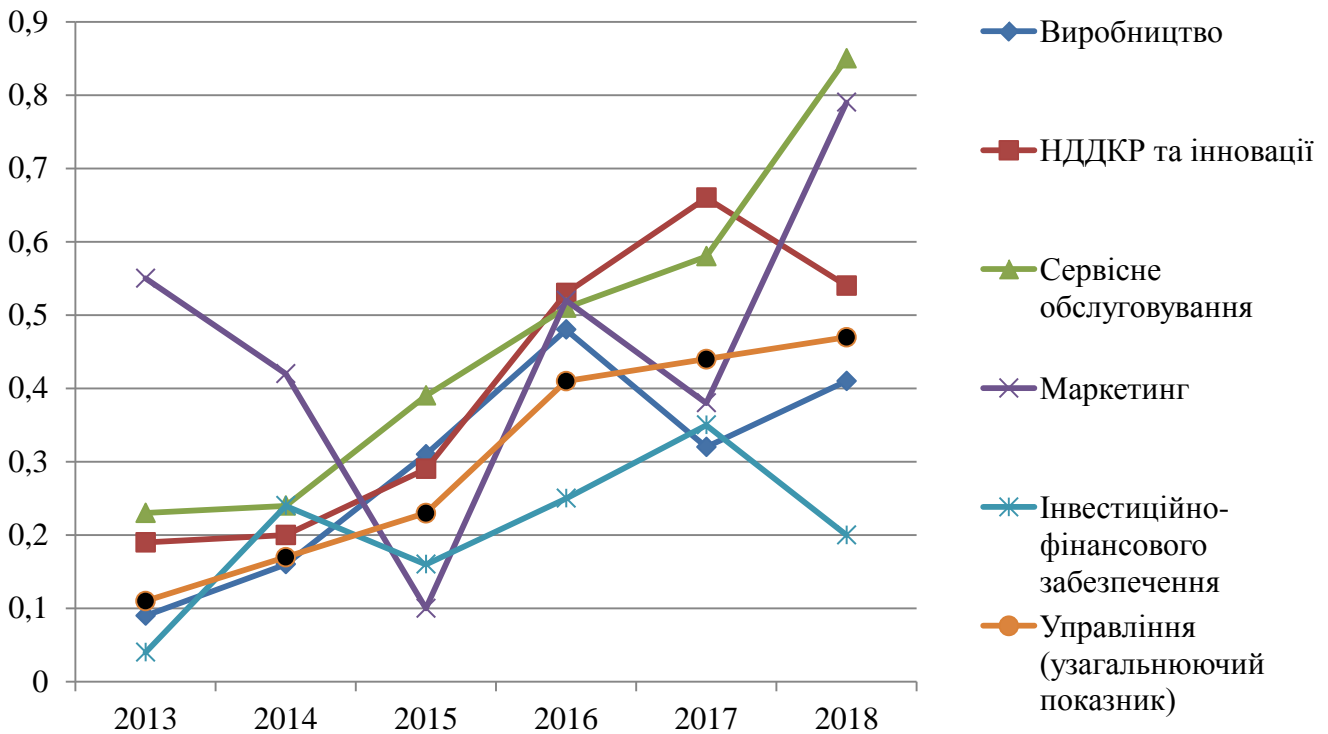

Рис. 1. Графічне представлення динаміки узагальнюючих показників рівня фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів ПАТ «Завод» Південкабель»

Найбільш високий рівень узагальнюючого показника (рис. 1), що характеризує ефективність бізнес-процесів управління, спостерігався в 2018 році. Насамперед, це пов'язано з завершальним етапом інноваційної стратегії розвитку, яка впроваджується на підприємстві вже на протязі останніх п'яти років. На підприємстві діє система якості ISO 9001 – сімейство стандартів ISO становить ряд загальноновизнаних норм практики управління, що задовольняють найважливішим вимогам клієнтів до якості. Підтвердженням цього є розроблення та впровадження в діяльність ПАТ «Завод «Південкабель» 37 стандартів системи якості, що забезпечують ефективність її функціонування, центральної лабораторії, що акредитована в Системі сертифікації УкрСЕПРО на технічну компетентність. Підтвердженням отриманих результатів є події, які відбулися за останні два роки на підприємстві - встановлено нове обладнання для цеху волоконно-оптичних кабелів (2017 р.), що відповідає європейським стандартам та вимогам споживачі в країнах Європейського Союзу; запуск нової лінії з виробництва кабелю середньої, високої і надвисокої напруги, що дозволило збільшити обсяги виробництва за 2017-2018 роки цей показник збільшився майже на 40%; підписання контрактів про співробітництво з Польщею (2018 р.) та в планах з нідерландськими та французькими партнерами.

Для отримання більш детальних оцінок та обґрунтування пріоритетних заходів з удосконалення бізнес-процесів розвитку підприємства ПАТ «Завод «Південкабель» розроблено методичний підхід до проведення експрес-аналізу за показниками-індексами, що характеризують об'єкти загроз для успішної реалізації ключових бізнес-процесів – втрати фінансово-економічної стійкості та інвестиційної привабливості; недостатнього рівня організаційної адаптивності та співробітництва, техніко-технологічної інноваційності, організаційних знань та компетентності. Такими показниками-індексами є: індекси поточної (1), абсолютної(2) та швидкої(3) ліквідності, забезпечення власними засобами(4) та автономії (5); обміну передовим досвідом між партнерами (6); активності у сфері співробітництвами з ВНЗ (7); державної підтримки (8); активності у співробітництві з конкурентами (9); розвитку партнерської бази (10); придбання організаційного досвіду (11); інтеграції (12); розвитку диверсифікації виробництва (13); спеціалізації (14); витрат на аутсорсинг (15); інноваційного розвитку (16); участь у державних та міжнародних програмах з енергозбереження та екологічної безпеки (17); скорочення тривалості проектних розробок (18); зростання власної інноваційної бази (19); інвестиційного розвитку (20); навчання управлінського персоналу (21); стандартизації управління (22); рентабельності витрат на розвиток управлінських знань (23); формалізації управлінських знань (24); витрат на бенчмаркінг (25). Результати оцінки за показниками-індексами наведено на рис. 2.

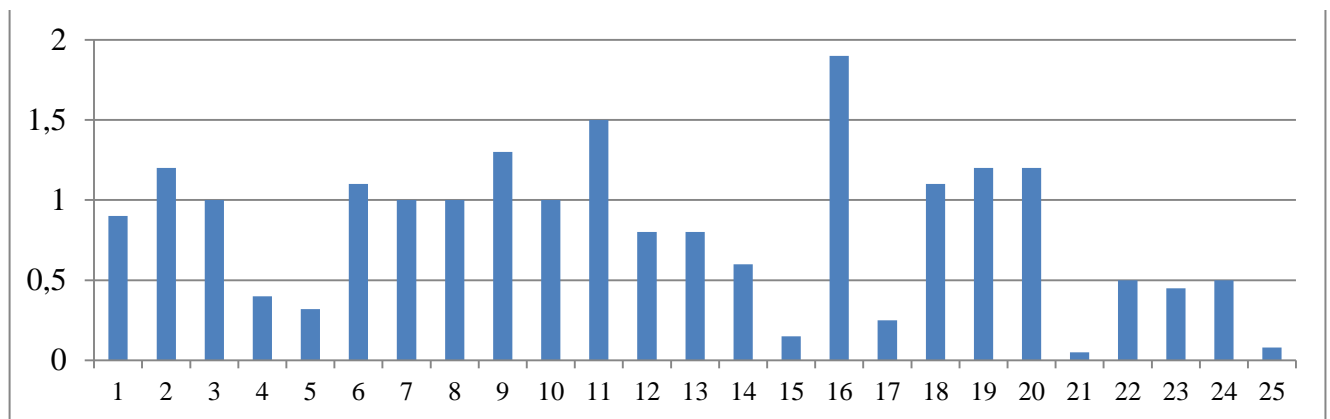

Рис. 2. Показники-індекси для експрес-аналізу формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів розвитку ПАТ «Завод «Південкабель»

Таким чином, пріоритетними заходами для забезпечення економічної безпеки стратегії розвитку ПАТ «Завод «Південкабель» є: розробка системи фінансового моніторингу та діагностики фінансово-економічної стійкості, активне залучення інвесторів до процесів розвитку (п.4, п.5); розробка заходів з енергозбереження та екологічної безпеки (п.17); розвиток та підтримка корпоративного сайту, оновлення інформаційно-аналітичного забезпечення; розробка та впровадження Положення про інформаційну політику підприємства; активізація роботи із засобами масової інформації (прес-конференції, повідомлення у пресі, інтерв'ю, тощо) (п.15, п.25); створення єдиного корпоративного центру компетенцій; розробка програми розвитку спадкоємності та взаємозамінності працівників (п.21). Реалізація запропонованого стратегічного інструментарію дозволить підвищити рівень фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів ПАТ «Завод «Південкабель».

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено важливе науково-практичне завдання щодо подальшого розвитку теоретичних положень та методичного забезпечення формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів машинобудівних підприємств.

Основні висновки теоретичного та прикладного характеру, результати, що одержані в ході проведених досліджень, полягають у такому.

1. Уточнено понятійно-категорійний апарат формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства за рахунок виокремлення та визначення сутнісних характеристик фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів («фінансова стійкість», «виробнича ефективність», «ринкова адаптивність», «інноваційна активність», «управлінська компетентність») та її призначення формувати такі властивості бізнес-процесів за рахунок усвідомлення небезпек і загроз, розробки стратегічного інструментарію для їхнього подолання, аналізу та оцінювання умов достатності та ефективного використання фінансових, техніко-технологічних, інформаційних, організаційних та людських ресурсів.

2. Узагальненні та розвинені в роботі положення концепції безпеко-орієнтованого розвитку, процесного, ресурсного, компетентнісного підходів стали підставою для: обґрунтування принципів формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства – гармонізації через вирішення протиріч та досягнення узгодженості між бізнес-процесами, фінансової стійкості за рахунок достатньої забезпеченості інвестиційно-фінансовими ресурсами, інноваційної активності через оновлення та підвищення якості продукції, підтримки ефективності процесів виробництва, ринкової адаптивності через зміцнення конкурентної позиції, управлінської компетентності за рахунок отримання та накопичення організаційних знань, досвіду персоналу; визначення критеріїв та стратегічної направленості відповідного інструментарію для формування достатнього рівня фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів.

3. За результатами аналізу умов функціонування та розвитку промислових підприємств виявлено загрози фінансово-економічної безпеки їх бізнес-процесів: зростання державного боргу; погіршення умов розвитку кластерної кооперації між виробництвом та науково-дослідною сферою; погіршення готовності щодо делегування повноважень у корпоративному правлінні; повільні темпи процесів розроблення законодавства щодо створення умов, гарантій та стимулів розвитку підприємництва, залучення зовнішніх інвестицій для підтримки інноваційної діяльності; стійка тенденція до зростання складності виробництва, умов постачань та необхідності чіткого дотримання вимог замовників; недостатня забезпеченість ІТ-кадрами, технологіями та засобами обчислювальної техніки; зростання вимог до мінімізації термінів виведення виробів на ринки та змін поколінь техніки; скорочення витрат на підвищення кваліфікації персоналу машинобудівних підприємств в умовах посткризового відновлення; низька якість шкіл професійного менеджменту. На підставі проведеного аналізу пріоритетними напрямками, що забезпечують фінансово-економічну безпеку бізнес-процесів визначено: організацію ефективної ринкової інфраструктури; формування потужного кадрового потенціалу за рахунок співробітництва з ВНЗ; розробку систем машин і виробничих технологій нових поколінь з впровадженням сучасних досягнень вітчизняної і світової науки й

техніки; розробку та використання принципово нових матеріалів, що вимагають мінімальної обробки та є екологічно чистими; впровадження інноваційних проектів, що забезпечуються організацію виробничого процесу з найменшою екологічною шкодою, мінімізацією токсичних викидів та рівня забруднення навколишнього середовища; підвищення якості корпоративного управління.

4. Розроблено методичне забезпечення аналізу фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємств, яке складається з етапів та методів, що дозволили вирішити завдання: моделювання та виявлення факторів за сформованим комплексом показників відповідно визначеним критеріям фінансово-економічної безпеки за кожним видом бізнес-процесів; побудови моделей узгодженості та причинно-наслідкових взаємозв'язків між бізнес-процесами управління та виробничим, забезпечення кадрами, інформаційно-технологічним, маркетинговим, інноваційно-інвестиційним бізнес-процесами. За результатами проведеного факторного аналізу 15 машинобудівних підприємств Харківського регіону найбільш впливовими факторами виявлені – забезпечення фінансової стійкості, інвестиційного забезпечення технологічних інновацій; оновлення кадрового потенціалу та виробничих фондів; достатності виробничого потенціалу. За результатами аналізу моделей узгодженості та причинно-наслідкових взаємозв'язків між бізнес-процесами методом канонічної кореляції визначено протиріччя, що створюють дисбаланс між бізнес-процесами досліджуваних машинобудівних підприємств Харківського регіону.

5. Сформований методичний підхід до формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства відповідає положенню про гармонійне поєднання стратегічної та безпеко-орієнтованої спрямованості бізнес-процесів за визначеними принципами та містить стратегічний інструментарій, який представлено комплексом заходів, способів, методів за складовими: концептуально-дослідницькою, інформаційно-аналітичною, організаційною, реалізації бізнес-процесів розвитку підприємства. Удосконалений у роботі методичний підхід до формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства дає змогу досягти погодженості між цілями, задачами поточного й стратегічного управління, а також між бізнес-процесами підприємства на загальній інформаційній основі; формувати необхідні властивості ключових бізнес-процесів підприємства за рахунок механізмів координації, навчання, регулювання, збереження та захисту.

6. Методичний підхід до експрес-аналізу фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів розвитку підприємства є одним з основних інструментів обґрунтування вибору стратегічного інструментарію. Запропонована технологія оцінювання узгодженості бізнес-процесів та рівнів їх фінансово-економічної безпеки включає систему показників для оцінювання узгодженості бізнес-процесів, обґрунтування еталонних значень відповідно рівням їх фінансово-економічної безпеки та вибору методу розрахунку узагальнюючих показників методом таксономічного показника. Для оцінювання характеристик об'єктів загроз розроблено систему показників-індексів, що дозволило розробити пріоритетні заходи для забезпечення фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів розвитку ПАТ «Завод «Південькабель».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу:

1. Гаміє А. М., Харнам М. В., Шкробень Р. П. Інституційні умови економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства. *POLISH JOURNAL OF SCIENCE*. 2021. №35, VOL. 2. Р. 15–19. *Особистий внесок (0,18 д.а.): обґрунтовано організаційний інструментарій для створення умов колегіальності, інформаційної прозорості та безконфліктності прийняття стратегічних рішень.*

Публікації у фахових виданнях:

2. Шкробень Р. П. Теоретичні підходи до формування економічної безпеки підприємства. *Моделювання регіональної економіки: зб. наук. праць*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2019. № 4. С. 178–184.

3. Куліш Н. В., Шкробень Р. П. Теоретичні основи управління знаннями в контексті формування стратегічної платформи підприємства. *Моделювання регіональної економіки: зб. наук. праць*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2014. Вип. 2(24). С. 155–163. *Особистий внесок (0,26 д.а.): сформовано теоретичні положення управління знаннями підприємства для забезпечення стійкого розвитку підприємства.*

Статті у наукових періодичних виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

4. Отенко І. П., Комарков Д. В., Шкробень Р. П. Організація фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів інноваційного розвитку підприємства. *Бізнес-Інформ*. 2017. № 10 С. 144–149. *Особистий внесок (0,18 д.а.): визначено функції фінансово-економічної безпеки в системі управління розвитком підприємства.*

5. Отенко І. П., Комарков Д. В., Шкробень Р. П. Стратегічний інструментарій безпеко-орієнтованого розвитку підприємства. *Проблеми Економіки*. 2018. № 2. С. 235–241. *Особистий внесок (0,24 д.а.): виділено стратегії безпеко-орієнтованого розвитку підприємства.*

6. Отенко І. П., Харнам М. В., Шкробень Р. П. Формування стратегічного потенціалу безпеко-орієнтованого розвитку підприємства. *Проблеми Економіки*. 2020. №4. С. 256–264. *Особистий внесок (0,26 д.а.): сформовано систему стратегічних пріоритетів безпеко-орієнтованого розвитку підприємства.*

7. Отенко І. П., Харнам М. В., Шкробень Р. П. Формування концептуальної моделі управління фінансово-економічною безпекою бізнес-процесів підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. № 12 С. 423–429. *Особистий внесок (0,26 д.а.): обґрунтовано принципи управління фінансово-економічною безпекою бізнес-процесів підприємства.*

Матеріали і тези наукових конференцій:

8. Шкробень Р. П. Аналіз економічної безпеки інноваційного розвитку підприємств. *Економіка, управління, фінанси: національні особливості та світові тенденції*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 16 січні, 2021 р.). К.: ГО Київський економічний науковий центр», 2021. С. 95–98.

9. Шкробень Р. П. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства. *Економіка в контексті глобальних змін суспільства*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 18 липня 2020 р.). Дніпро: НО «Перспектива», 2020. С. 96–100.

10. Шкробень Р. П. Методичне забезпечення оцінювання економічної безпеки бізнес-процесів підприємства. *Економіка сьогодні: актуальні питання та інноваційні*

аспекти: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 25 липня 2020 року) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя: ГО «СІЄУ», 2020. С. 67–70.

11. Куліш Н. В., Шкробень Р. П. Концептуалізація організаційно-інформаційної підтримки формування системи знань підприємства. *Інформаційна безпека та інформаційні технології*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 24-25 квітня 2019 р.). Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 54. *Особистий внесок (0,15 д.а.): сформовано методичні положення використання організаційних знань підприємства в контексті безпеко-орієнтованого розвитку*.

12. Шкробень Р. П. Безпекоорієнтований підхід інформаційно-аналітичного забезпечення розвитку підприємства. *Стратегічна аналітика та антикорупційний аудит в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, регіону, суб'єктів господарювання*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 26-27 жовтня 2017 р.). Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2017. С. 257–260.

13. Комарков Д. В., Шкробень Р. П. Методичне забезпечення фінансово-економічної безпеки в системі корпоративного управління. *Економіка, фінанси та управління: теорія та практика*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 30 червня 2017 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2017. С. 36–40. *Особистий внесок (0,15 д.а.): сформовано методичне забезпечення для узгодження інтересів ключових учасників корпоративних відносин*.

АНОТАЦІЯ

Шкробень Р. П. Формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, 2021.

У дисертаційній роботі розвинуто теоретичні положення, методичне забезпечення та розроблено практичні пропозиції з формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства (на прикладі машинобудівних підприємств).

Уточнено понятійний апарата формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства. Розвинуто концепцію безпеко-орієнтованого розвитку та положень формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства. Обґрунтовано необхідність інтеграції фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів в систему стратегічного управління розвитком підприємства.

Здійснено аналіз галузевих конкурентних, інноваційних та інституційних умов розвитку промислових підприємств. Розроблено методичне забезпечення аналізу фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємств. Запропоновано методичний підхід до формування фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства. Розвинуто методичний підхід до експрес-аналізу фінансово-економічної безпеки бізнес-процесів підприємства, що є одним з основних інструментів обґрунтування відповідного стратегічного інструментарію.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека бізнес-процесів, підприємство, інноваційна активність, фінансова стійкість, виробнича ефективність, ринкова адаптивність, управлінська компетентність.

SUMMARY

Shkreben R. Formation of financial-economic security business processes of the enterprise. - Professional scientific work on the rights of manuscript.

Thesis for the degree of PhD of Economics in the specialty 08.00.04 - Economics and Business Management (by type of economic activity). - Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ministry of Education and Science of Ukraine. - Kharkiv, 2021.

The thesis has developed theoretical provisions, methodological support and practical proposals on the formation of financial and economic security of the enterprise's business processes (on the example of machine-building enterprises).

It is justified that the priority approach for the development of financial and economic security of the enterprise is the process approach, in which the re-evaluation and transition to a new look at financial and economic security, as a subsystem for the management of business processes of an enterprise, in an area of dangerous market situations gives all activity of the enterprise stability and manoeuvrability by awareness of dangers and threats, development of tools for overcoming them, analysing and assessing the conditions for the adequacy and use of financial, technological, information, organizational and human resources.

On the basis of an analysis of the innovative, competitive and institutional conditions for the development of domestic machine-building enterprises, it has been determined the highest priorities for ensuring the financial and economic security of their development and the most significant challenges. A methodological support for the analysis of financial and economic security of enterprises' business processes has been developed, consisting of stages and methods that have made it possible to solve the problem of: modelling and identification of factors for an established set of indicators according to defined financial and economic safety criteria for each type of business process; building models of consistency and causation between business processes management and production processes, providing human resources, information technology, marketing, innovation and investment business processes.

The established methodological approach to the formation of financial and economic security of the enterprise's business processes corresponds to the provision on the harmonious combination of strategic and safety-oriented business-oriented orientation processes according to certain principles and includes strategic tools, presented by a set of measures, methods and methods on the components: conceptual research, information-analytical, organizational, realization of business-processes of enterprise development. For the testing of the proposed methodical approach selected PAT «Zavod Pivdenkabel». A methodical approach to rapid analysis of financial and economic security of business processes of enterprise development is one of the main tools to justify the choice of strategic instruments. A system of indicators has been developed to assess the characteristics of the targets of threats to the successful implementation of key business processes - loss of financial and economic sustainability and investment attractiveness; lack of institutional adaptability and cooperation, technological innovation, organizational knowledge and competence. On the basis of the results of the rapid analysis for economic security of the development strategy of PAT «Zavod Pivdenkabel» have been defined priority activities. The implementation of the proposed strategic tool will make it possible to increase the level of financial and economic security of PAT «Zavod Pivdenkabel».

Key words: financial and economic safety of business processes, enterprise, innovation activity, financial sustainability, production efficiency, market adaptability, management competence.

ШКРЕБЕНЬ РОМАН ПЕТРОВИЧ

**ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 08.00.04 — економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 08.04.2021 р. Формат 60x90/16.
Обсяг 0,9 ум.-др. арк. Папір офсетний. Друк різнограф.
Наклад 150 прим. Зам. №

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг».
Свідоцтво про держ. реєстрацію ю. о. А00№507350.
61003, м. Харків, пров. Соляниківський, 4.
Тел. (057) 771-00-92, 771-00-96.